

Monografiniai tyrimai ir jų reikšmė Lietuvos sociologijos mokslui

L. KUBLICKIENĖ, A. ŽVINKLIENĖ

Lietuvos socialinių mokslų centras, Sociologijos institutas, A. Goštauto g. 9, 01108 Vilnius

El. paštas lilija.kublickiene@gmail.com

Straipsnyje apibrėžiama monografinio metodo samprata ir pristatoma monografinių tyrimų atsiradimo bei plėtros raida. Apžvelgiamas tokių „atraminių“ šių tyrimų atstovų kaip Frédéricio Le Play, Dimitrie Gusti ir Franciszeko Bujako indėlis į sociologijos mokslą. Taip pat atkreipiamas dėmesys, kokią vietą užima monografiniai tyrimai Lietuvos sociologijoje, konstatuojant, kad Lietuva turi savo monografinių tyrimų istoriją, tačiau šie tyrimai nepatenka į sociologų analizės lauką.

Straipsnyje argumentuojama akademinų diskusijų svarba siekiant įteisinti monografinius tyrimus Lietuvos sociologijoje. Tai leistų išplėsti į sociologijos istorijos akiratį įtrauktinų darbų aprėptį ir į Lietuvos kaimo tyrimus pažvelgti bendros europinės tradicijos kontekste.

Raktažodžiai: monografinis metodas, kaimo sociologija, lokalumo tyrimai

ĮVADAS

Nors monografinis tyrimas dažnai sociologų aptariamasis kaip atskiras, savarankiška specifika pasižymintis tyrimo metodas, vis dėlto atkreiptinas dėmesys, kad monografiniai tyrimai, greta biografinių ir etnografinių, gali būti traktuojami kaip vienas iš atvejo analizės tipų, išsiskiriančių metodologine orientacija į objektyvios ir subjektyvios priegų derinimą, tipinių atvejų kaip tyrimo objekto pasirinkimu, taip pat plačiu demografinės, ekonominės ir statistinės informacijos įtraukimu į analizę (Козина, Сержкина 2015).

Straipsnyje pateikiamas monografinio metodo (arba monografinio tyrimo) vietos sociologijos mokslo raidoje aptarimo aktualumas grindžiamas keliais aspektais.

Pirmiausia tuo, kad pastaruoju metu, sparčiai plintant lokalizmo idėjoms, stebimas augantis susidomėjimas monografiniais tyrimais ir jų „reabilitacija“ sociologijoje (Bukraba-Rylska 2007; 2020). Šiuo požiūriu akcentuojamos stipriosios monografinio metodo ypatybės, jį traktuojant kaip iš esmės metodiškai ir teoriškai sudėtingą kokybinio pobūdžio studiją, grįstą tokiais neginčijamais sociologijos principais kaip tiesioginis tikrovės pažinimas, tarpdalykinė prieiga ir holistinė socialinės tikrovės analizė (Rostas 2020).

Antra, nagrinėjamos problematikos svarba siejama su diskusijomis apie monografinių tyrimų reikšmę Vidurio ir Rytų Europos šalių sociologijos mokslo raidoje. Pripažįstant monografinių tyrimų indėlį į empirinės sociologijos plėtrą (Kwaśniewicz 1999), ankstyvuosius

XIX a. – XX a. pr. įvairių mokslo sričių atstovų atliktus monografinius vietovių (dažniausiai kaimo) tyrimus siūloma vertinti kaip kaimo sociologijai priskiriamus darbus (Bukraba-Rylska 2007; Kaleta 2019).

Trečia – siekiu pagrįsti, kad Lietuva turi savo monografinių vietovių (kaimų, miestelių, parapijų) tyrimų istoriją, kurie gali būti pripažinti kaip darbai, pateikiantys daug sociologiniu požiūriu vertingos informacijos.

Siekiant šių tikslų, toliau straipsnyje apžvelgiamas monografinių tyrimų paplitimas Europoje ir bandomos pristatyti Lietuvos lokalinės monografijos, įvertinant jų potencialą indėlių į Lietuvos kaimo sociologinę analizę.

MONOGRAFINIS METODAS IR JO PAPLITIMAS EUROPOJE

Monografinio tyrimo metodo pradininku laikomas prancūzų sociologas arba, tiksliau, socialinės ekonomikos srities atstovas Frédéricas Le Play (1806–1882). Plačiai pripažįstama, kad F. Le Play gali būti vadinamas empirinės sociologijos mokyklos įkūrėju (Wells 2015; Bodard-Silver 2007). Savo monografinį metodą F. Le Play taikė tirdamas šeimas kaip visuomenės mikroanalizės vienetus. F. Le Play požiūriu, išsamus pavienės šeimos tyrimas dažniausiai nusakoma tą visuomenę, kurios dalimi ji yra. Jis atliko didelės apimties empirinius tyrimus, taikydamas standartizuotus metodus – tiesioginį stebėjimą, interviu. Tapatindamasis su savo monografiniu tyrimo metodu, F. Le Play tikėjo, kad „tikrasis visuomenės mokslas“ gali būti pasiektas tik tokiu būdu. Nors monografiniai tyrimai sulaukė kritikos dėl to, kad jie yra per daug aprašomieji ir kad daromi apibendrinimai nuo šeimos iki visos visuomenės (Bodard-Silver 2007), F. Le Play idėjos turėjo didelę įtaką Europos sociologijai maždaug nuo 1860 iki 1940 metų.

Kalbant apie monografinį metodą lokaliniuose tyrimuose, reikšmingiausiai šios srities atstovu yra laikomas rumunų sociologas ir etnografas Dimitrie Gusti (1880–1955), įkūręs Bukarešto sociologinę mokyklą, kitaip vadinamą Monografinę mokyklą. Rumunų mokslininkas ne tik išplėtojo ir plačiai pritaikė F. Le Play metodą, bet ir sukūrė savitą teorinę sistemą. Lyginant F. Le Play ir D. Gusti indėlius, pažymima, kad F. Le Play sociologinė monografija buvo tik tyrimo metodas, o D. Gusti šiai prieigai suteikė kitą statusą – monografinį tyrimą pagrįsdamas ne tik kaip tyrimo metodą, bet kaip visą sociologinę sistemą (Dumitrescu 2008).

D. Gusti pasiūlė monografinio požiūrio į socialinę tikrovę sistemą kaip būdą, leidžiantį suvienyti įvairius socialinę tikrovę tiriančius mokslus, todėl padedantį suvokti socialinį gyvenimą kaip visumą. Atramine D. Gusti teorijos ašimi ir pagrindiniu sociologinių monografinių tyrimų objektu galima laikyti *socialinio vieneto* sampratą, apibūdinamą kaip ilgą laiką kartu gyvenančių žmonių kolektyvas (šeima, kaimas ar kita bendrystės forma) (Rostas 2020). Jo požiūriu, visuomenė tampa matoma ir gali būti aiškinama būtent per savo socialinius vienetus.

Taip pagrindęs įvairiapusio socialinio vieneto tyrimo poreikį, D. Gusti socialiniu tyrimo vienetu pasirinko kaimą. Šį pasirinkimą lėmė dvi priežastys: kaimai buvo problemiškesniausia to meto Rumunijos socialinė erdvė, be to, kaimai buvo tinkamiausia aplinka tiesioginiams, lokalizuotiems tyrimams vykdyti (Rostas 2020).

D. Gusti originali sociologinio mąstymo sistema ir nuostata, kad bendruomenė turi būti pažįstama iš vidaus ir visais jos gyvenimo aspektais, tapo teorine baze, kuria buvo grindžiamas empirinės medžiagos apie kaimo gyvenimą rinkimas. Lauko medžiagą kaimų monografijoms rinko kompleksinės įvairių mokslų atstovų grupės ir šių daugiadalykių komandų vykdomos ekspedicijos tapo pagrindiniu Bukarešto sociologinės mokyklos tyrimo principu, o stebėjimas dalyvaujant – metodinės perspektyvos esmė. D. Gusti mokyklos organizuojamų monografinių ekspedicijų dalyviai gyveno tiriamo kaimo gyventojų namuose, dalyvavo įvairiuose kaimo

renginiuose, iš arti ir iš įvairių perspektyvų stebėjo bei fiksavo viską, kas vyksta kaime (Musat 2011). Iš esmės kaimas tapdavo tyrimo laboratorija. Šalia tiesioginio stebėjimo monografinių ekspedicijų tyrėjai naudojo klausimynus, rinko statistinę ir istorinę bei geografinę medžiagą.

Nuo 1925 iki 1940 m. ekspedicijos apėmė 626 Rumunijos kaimus ir remiantis per šias ekspedicijas surinkta empirine medžiaga buvo parengta nemažai monografijų (Costea 1994: 70). Bukarešto sociologinė mokykla ir jos vykdomi monografiniai tyrimai sulaukė plataus tarptautinio pripažinimo.

Svarbu pažymėti, kad, nepaisant to, jog tarpukaryje Rumunija pagal monografinių kaimo tyrimų paplitimą ir apimtį dominavo regione (Musat 2019), monografinis metodas lokalinuose, dažniausiai kaimo, tyrimuose buvo taikomas įvairiose Europos šalyse. Pavyzdžiui, čekų sociologų požiūriu, šalies kaimo sociologijos pradžia sietina būtent su XX a. pradžioje vykdytais monografiniais tyrimais, kuriems didžiausią įtaką turėjo Bukarešto mokykla (Hudečková 2005). Vengrų mokslininkai monografinius tyrimus, pradėtus 1930-aisiais, išskiria kaip savarankišką nacionalinės sociologijos raidos etapą, atskyrusį 1900 m. atsiradusį, dėl Pirmojo pasaulinio karo išnykusį ir tik 1960 m. vėl atgimusį sociologijos mokslą (Karády, Nagy 2019). Lenkijoje monografinis metodas ir juo paremti darbai vertinami kaip turintys ypatingą reikšmę šalies sociologijos mokslo atsiradimui.

Dėmesys Lenkijoje vykdytiems monografiniams tyrimams, straipsnio autorių požiūriu, itin svarbus dėl kelių priežasčių. Pirma, Lenkijoje, beveik tuo pat metu kaip ir Rumunijoje (tačiau nepriklausomai nuo D. Gusti įtakos), ne tik gausiai buvo vykdomi monografiniai tyrimai, bet ir susiformavo monografinių kaimo tyrimų mokykla (Wierzbicki 1997). Antra, pažymėtina Lenkijos, kaip artimos kaimynės, įtaka Lietuvos mokslui ir kultūrai (Purvinas 2017). Trečia, Lenkijos sociologai daug dėmesio skiria kaimo monografijų inventorizavimui, įtraukdami jas į sociologinės analizės lauką, ir siekia „reabilituoti“ monografinį metodą, pabrėždami šios metodinės priegos aktualumą šiuolaikiniame kontekste (Bukraba-Rylska 2007; 2020; Kaleta 2019).

Lenkijos sociologijos istorijos tyrėjai XIX a. pradžios etnografinės bei socialinės ekonominės orientacijos lokalines monografijas traktuoja kaip pirmąjį kaimo sociologijos raidos etapą, dėl šiuose darbuose taikomų sociologijai būdingų tyrimo metodų ir technikų (Kaleta 2019). Tačiau šiuolaikiškai suprantami sociologiniai empiriniai kaimo monografiniai tyrimai siejami su lenkų istoriku, ekonomistu ir sociologu Franciszku Bujaku (1875–1953).

F. Bujakas iš pradžių buvo prancūzų sociologo F. Le Play sekėjas, bet jau pirmaisiais XIX a. metais pasirodžiusios F. Bujako monografijos¹, integruojančios įvairius kaimo gyvenimo aspektus, akcentuoja socialinio istorinio vystymosi ir ekonominių sąlygų svarbą, analizuoja demografinę padėtį, vietos gyventojų bruožus. F. Bujakas, remdamasis Vakarų Europos modeliais, pirmasis į Lenkijos mokslą įvedė empirinius sociologinius tyrimus, suteikiančius konkrečias tikrovės žinias, o ne filosofines spekuliacijas. Jo kaimo monografijose pateikiama gausi pirminė medžiaga, naudojant tokias sociologinės informacijos rinkimo technikas kaip tiesioginis stebėjimas, interviu, anketinė apklausa, antrinės informacijos šaltinių analizė. Pažymėtina, kad F. Bujakas buvo pirmasis mokslininkas, savo studijose įvedęs diachroninę dimensiją (Bukraba-Rylska 2020) – aprašytas Maszkienice kaimas, iš pradžių 1901 m., o vėliau dar po dešimties metų, leido palyginti įvairius tos pačios vietos bendruomenės etapus ir analizuoti visuomenės transformacijas. F. Bujako darbai daugelį metų buvo Lenkijos monografinių tyrimų modeliu (Wierzbicki 1997).

¹ „Maszkienice, wieś powiatu brzeskiego“ (1901), „Żmija, wieś powiatu limanowskiego“ (1903).

Be empirinių kaimų studijų F. Bujakas parengė ir nemažai teorinių, metodologinių mokslinių darbų, kuriuose pagrindė holistinės vietovės analizės svarbą, atskirų kaimų tyrimo vertę matydamas visuomenės tipologizavimo ir apibendrinimo perspektyvoje, daug dėmesio skyrė monografinio metodo metodologiniams principams (palyginimo, kiekybinių ir kokybinių duomenų derinimo) (Nowakowski 1976).

F. Bujako tyrimai ir jo tradicijoje dirbusių pasekėjų atliktos monografinės kaimo studijos priskiriami vadinamajai Bujako monografinėi mokyklai (Wierzbicki 1997).

Kalbant apie monografinį metodą svarbus jo istorinės raidos aspektas. Iš pirmiau pateikto dėstymo ryškėja, kad XIX a. pabaigoje – XX a. pirmaisiais dešimtmečiais atsiradusi ir išpopuliarėjusi ši socialinių tyrimų tradicija praktiškai buvo nutraukta dėl Antrojo pasaulinio karo. Sociologiniai monografiniai kaimo tyrimai daugelyje Vidurio ir Rytų Europos šalių atsinajino apie 60-uosius XX a. metus. Įvykusių esminių socialinių, ekonominių pokyčių analizės tikslai paskatino anksčiau atliktų monografinių tyrimų pakartojimą. Tarp žinomiausių pavyzdžių galima paminėti kelis. Tai 1965 m. Sovietų Sąjungoje išleista antra Kopankos kaimo (Moldavijos teritorija) monografija „Kopanka praėjus 25 metams“. Ši monografija pakartotojo D. Gusti mokyklos 30-ųjų metų viduryje atliktą monografinį Kopankos tyrimą (tuo metu šis kaimas buvo Rumunijos sudėtyje). 1963 m. Lenkijoje Z. Wierzbicki išleidžia Žmiaça kaimo monografiją, kuri papildė (ir suteikė lyginimo galimybes) F. Bujako 1903 m. parengtą šio kaimo monografinę studiją.

Vėliau monografinių tyrimų populiarumas sumažėjo, ir tai siejama su tuo, kad vietoj lokalių tyrimų sociologijoje vis plačiau imta naudoti masinių apklausų metodus, kurie ėmė plisti aštuntame dešimtmetyje daugiausia dėl JAV tradicijos (Kaleta 2019).

MONOGRAFINIAI KAIMO TYRIMAI LIETUVOJE

Kalbant apie monografinius tyrimus Lietuvoje, tenka pripažinti, kad sociologai šiai tematikai dėmesio praktiškai neskiria – tik viena autorė, Anelė Vosyliūtė (1944–2019), yra bandžiusi monografinį kaimo tyrimą įteisinti kaip sociologinį metodą. A. Vosyliūtė paskelbė kelis straipsnius, kuriuose ji siekė parodyti, kad Lietuva turi savo monografinių tyrimų istoriją (Vosyliūtė 1981, 2005). Tuo tikslu autorė savo publikacijose pristatė 1923 m. Witoldo Staniewicz išleistą Matuizų Balandiškių kaimo monografiją (Staniewicz 1923). A. Vosyliūtės požiūriu, ši monografija – tai vienintelis empirinio pobūdžio darbas to laikotarpio Lietuvos sociologijoje (Vosyliūtė 1981: 34).

Anot A. Vosyliūtės, kaip sociologas monografas W. Staniewicz, sekdamas F. Bujaku, pratęsė šiuo metodu parašytų darbų seriją. W. Staniewicz darbo išskirtinumas siejamas su tuo, kad jo Balandiškių kaimo monografija kvalifikuojama kaip sociologinė, nes joje aprašoma XX a. antrojo dešimtmečio konkretaus Lietuvos kaimo ekonominė-socialinė padėtis bei visuomeniniai santykiai (1981). W. Staniewicz, vadovaudamasis monografinių tyrimų metodologija, Balandiškių kaimo tyrimui taikė tarpdisciplininės analizės ir įvairių empirinės medžiagos rinkimo metodų derinimo priegą. Kaip pagrindinis lauko tyrimuose buvo naudojamas tiesioginio stebėjimo metodas, taip pat naudoti ir kiti kiekybinę bei kokybinę informaciją pateikiantys metodai, tokie kaip oficialių dokumentų analizė, gyventojų surašymo duomenys, ekspertų interviu (Vosyliūtė 1981; 2005).

Aptariamų A. Vosyliūtės darbų tikslas pačios mokslininkės formuluojamas kaip bandymas pristatyti monografinį metodą, parodyti jo reikšmę sociologinei kaimo analizei ir paskatinti naujų lyginamųjų tyrimų radimąsi, kurie galėtų pateikti įdomių, socialinių reiškinių pokyčius atspindinčių duomenų. Šio straipsnio autorių požiūriu, A. Vosyliūtės pastangos neabejotinai vertingos siekiant išplėsti darbų, įtrauktinų į sociologijos istorijos akiratį, aprėptį ir į

Lietuvos kaimo tyrimus pažvelgti bendros europinės tradicijos kontekste (D. Gusti ir F. Bujaiko monografiniai tyrimai). Tačiau greta to kyla ir klausimų – ar pagrįstai teigiama, kad W. Staniewicz Balandiškių kaimo monografija „yra bene vienintelis empirinio pobūdžio darbas to laikotarpio Lietuvos sociologijoje“ (Vosyliūtė 1981: 34) ir ar kitų tarpukario intelektualų vykdyti kaimo tyrimai ir rengtos monografijos taip pat neturėtų tapti sociologų dėmesio objektu.

Nekeldami sau tikslo išsamiai apžvelgti nagrinėjamo laikotarpio lokaliųjų monografijų, šiame straipsnyje, remdamiesi istorikų tyrinėjimais (Pachomčik 2013), paminėsime tik keletą autorių, parašiusių kaimo monografijas, kuriose taip pat gausu sociologiniu požiūriu vertingos informacijos.

Jonas Reitelaitis (1884–1966) – kunigas, istorikas, kraštotyrininkas, Lietuvos kaimo tyrinėtojas. Jo tyrimų paveldas apima keturias monografijas: „Gudelių parapijos monografija“ (1914), „Liškuvos monografija“ (1921–1922), „Leipalingio monografija“ (1925) ir „Veisiejai“ (1928). Savo monografijose J. Reitelaitis siekė parodyti kaimą visais jo gyvenimo aspektais, naudodamasis įvairiais prieinamais informacijos šaltiniais: bažnyčių ir dvarų archyvais, statistiniais duomenimis, gyventojų pasakojimais. Šiose monografijose aprašomas kasdienis kaimo gyvenimas: ūkiai, valstiečių darbai, pajamos, papročiai ir kt. Taip pat pateikiama vietos gyventojų statistika, nurodant, kiek yra vyrų ir moterų, mergaičių ir berniukų, žydų, liuteronų, išvykusių į Ameriką ir kt. Svarbu pabrėžti, kad J. Reitelaičio monografijose išlaikomas ir globalus socialinis kontekstas – aprašomus įvykius autorius siejo su tuo metu vyravusia geopolitine situacija.

Sociologiniu požiūriu vertinga ir regioninio masto monografija „Sūduvos Suvalkijos istorija“, kurią 1938 m. išleido kunigas ir istorikas Jonas Totoraitis (1872–1941). Monografijoje aprašyta net 117 parapijų kaimų ir miestelių. Regionas pristatomas bendrame šalies istorijos kontekste, atskleidžiama krašto apgyvendinimo raida, ekonominės ir administracinės reformos, miestų ir miestelių, bažnyčių bei parapijų kūrimosi istorija. Taip pat aprašoma Suvalkų krašto valstiečių padėtis, daugiausia dėmesio skiriama baudžiavos ir žemės reformų klausimams. Pateikiama daug statistinės informacijos apie valstiečiams priklausantią žemę, jų ūkius ir įsipareigojimus, nurodomas gyventojų skaičius bei jų suskirstymas pagal lytį, religiją, tautybę ir socialinį statusą. Visa statistinė informacija pateikiama ir lyginama šalies mastu.

Paminėtina ir 1938 m. išleista pedagogės ir istorikės Vandos Daugirdaitės-Sruogienės (1899–1997) monografija „Žemaičių bajorų valdžia XIX a. pirmoje pusėje“. Monografijoje pateikiama Bugių dvaro geografinė padėtis, minimi seniausi gyventojai, savininkai, aprašoma paskutinio savininko asmenybė ir šeima. Taip pat nagrinėjamas dvaro ūkis (inventorius, ūkio pobūdis, dvaro prekyba ir biudžetas), aprašoma valstiečių kasdienybė, darbo specifika, mokami mokesčiai bei prievolės, privatus valstiečių gyvenimas. Istoriniai įvykiai Bugių dvare analizuojami Lietuvos ir Europos kontekste. Monografijoje naudojami įvairūs oficialūs informacijos šaltiniai yra pildomi ir tikrinami surinktomis neoficialiomis žiniomis.

Svarbu pabrėžti, kad pirmiau paminėtos kaimo monografijos neatskleidžia atliktų Lietuvos kaimo tyrimų visumos. Apžvalgos tikslas buvo tiesiog parodyti, kad Lietuvos kaimai daugelio autorių buvo tiriami jau XX a. pradžioje ir kad tam buvo naudojamas monografinis įvairiapusio pavienio kaimo aprašymo metodas bei daug dėmesio skiriama kaimo socialinio gyvenimo aprašymui.

Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad sociologų dėmesio šie kaimo monografiniai tyrimai nesulaukė – jie liko etnografų ir istorikų analizės objektais. O, tarkim, Lenkijoje situacija kitokia – kaimo etnografinius, istorinius, ekonominius tyrimus stengiamasi įtraukti į sociologijos (bent jau kaimo sociologijos) tyrimo lauką (Kaleta 2019: 135).

Galima daryti prielaidą, kad esami monografiniai tyrimai Lietuvos sociologijoje nėra pripažinti (ir apskritai mažai žinomi) daugiausia dėl to, kad kaimo sociologijos istorijai skirtų darbų praktiškai nėra. Savo ruožtu, tai tampa barjeru kelti diskusijas, ar XX a. pradžios Lietuvos kaimų monografijas galima traktuoti kaip kaimo sociologijai (ar bent kaimo sociologijos ištakoms) priskirtinus darbus.

Be to, analizuojant lokalinių monografijų tradiciją Lietuvoje, būtina paminėti „Versmės“ leidyklos nuo 1998 m. publikuojamą „Lietuvos valsčių“ seriją, kurią sudaro nemažai lokalinių monografijų, pašvęstų įvairiems Lietuvos miesteliams, kaimams ir vienkiemiams (iki dabar yra išleista 41 monografija²). Nors „Lietuvos valsčių“ serija gana nevienareikšmiškai vertinama lokalinių tyrimų specialistų (Nikžentaitis 2005), straipsnio autorių požiūriu, rengiant šios serijos leidinius taikyta tradicinė monografinio tyrimo metodologija – naudojama tarpdisciplininė, įvairius informacijos rinkimo metodus derinanti prieiga, siekiama pateikti kuo išsamesnį, visuminį nagrinėjamos vietovės aprašymą. „Lietuvos valsčių“ serijos monografijas rengia įvairių sričių specialistų kolektyvai, įtraukiantys biologus, geografus, istorikus, etnologus, sociologus ir kt. Empirinei medžiagai surinkti taikomos įvairios technikos, tokios kaip dokumentų ir kitų antrinės informacijos šaltinių analizė, prisiminimai, interviu. Akcentuojama ir tiesioginio stebėjimo svarba – kasmet organizuojamos kompleksinės specialistų ekspedicijos į tiriamas vietas. Monografijų struktūra numato, kad aprašant konkretų kaimą ar miestelį kiekvienoje monografijoje turi būti atskleistos tokios pagrindinės temos kaip gamtinė aplinka, istorinė socialinė raida, etninė kultūra, kalba, tautosaka.

Svarbu pažymėti, kad nei „Versmės“ leidykla, nei monografijų redaktoriai išsamesnių metodologinių ar metodinių apibrėžimų nepateikia ir jokių sąsajų su monografiniais tyrimais nenurodo, nors jos ir įžiūrimos. Atrodytų, kad „Lietuvos valsčių“ serijos monografijų rengimo projektas galėtų įgyvendinti A. Vosyliūtės idėją apie naujų monografinių tyrimų Lietuvoje atsiradimą.

Daugiau dėmesio skiriant atliekamų tyrimų metodologiniam pagrindimui bei praplėtus jas dabarties socialinės, kultūrinės, ekonominės situacijos sociologine analize, „Lietuvos valsčių“ monografijos galėtų tapti kokybiškai kito lygio studijomis, atitinkančiomis pasauliniu mastu pripažintus D. Gusti ir F. Bujako monografinių mokyklų darbus. Turint galvoje pastarųjų metų tendencijas – lokalizmo idėjų plėtrą bei naujai atgimstantį susidomėjimą monografiniais lokalijų tyrimais – sociologų iniciatyvos ir didesnis jų įsitraukimas į Lietuvoje vykdomus monografinio pobūdžio vietovių tyrimus būtų labai vertingas. Nors, kaip rodo praktika, A. Vosyliūtės pastangos „įvesti“ monografinio tyrimo metodą į Lietuvos sociologijos ar bent akademių diskusijų kontekstą, kol kas matomų rezultatų nedavė.

APIBENDRINIMAS

Monografiniai tyrimai, pradėti socialiniuose moksluose taikyti XIX a. antroje pusėje ir vėliau išpopuliarėję daugelyje Europos šalių, suvaidino svarbų vaidmenį plėtojant empirinę sociologiją.

Monografinis metodas taikomas įvairių socialinių vienetų (šeimos, įmonės, lokalinės bendruomenės – miesto, miestelio ar kaimo) analizei, juos traktuojant kaip tyrimo objektą ir tiriamų reiškinių kontekstą, kartu ir kaip nepriklausomą kintamąjį. Svarbiausi monografinio tyrimo bruožai – tai požiūrio į tyrimo objektą holizmas ir komponentų tarpusavio santykių

² „Versmės“ leidykla. Prieiga per internetą: <https://www.versme.lt/projektas.htm>

akcentavimas; intensyvūs ir ilgalaikiai lauko tyrimai; asmeninis tyrėjo dalyvavimas, įvairių vienas kitą papildančių informacijos rinkimo metodų naudojimas; tipologinė, lyginamoji analizė; tarpdisciplininis tyrimo pobūdis.

Dažniausiai monografinis metodas taikomas kaimo tyrimui. Tarpukariu Rumunijos ir Lenkijos monografinių mokyklų vykdyti plataus masto kaimo tyrimai sulaukė didelio tarp-tautinės sociologų bendruomenės pripažinimo, ir nors 6-aisiais XX a. metais jie atsinaujino, vėlesniais metais monografinių tyrimų populiarumas mažėjo. Tačiau pastaraisiais metais stebima lokalizmo idėjų plėtra lemia vėl atgimstantį susidomėjimą monografiniais lokalijų tyrimais.

Lietuvos sociologijoje nei monografiniam metodui, nei monografiniams kaimo tyrimams dėmesio praktiškai neskiriama, nors Lietuva turi savo monografinių tyrimų istoriją – XX a. pradžios etnografų, istorikų, ekonomistų ir kitų mokslo sričių atstovų vykdytuose monografiniuose kaimo tyrimuose galima rasti daug sociologiniu požiūriu vertingos informacijos. Kita vertus, šiuo metu vykdomi vietovių tyrimai įgytą didesnę mokslinę vertę ir sociologinių monografinių tyrimų statusą, jeigu jie būtų metodologiškai pagrįsti bei papildyti aktualios socialinės, kultūrinės, ekonominės situacijos sociologine analize.

Gauta 2021 10 05
Priimta 2022 05 11

Literatūra

1. Bodard-Silver, C. 2007. 'Frederic Le Play', in *Fifty Key Sociologists. The Formative Theorists*, ed. J. Scott. London: Routledge, 68–72.
2. Bukraba-Rylska, I. 2020. 'Monographs of Rural Communities: Polish School of Research', *Eastern European Countryside* 26(2): 9–32.
3. Bukraba-Rylska, I. 2007. 'A Hundred Years of Village Monographs in Poland. Jubilee Reflections', *Polish Sociological Review* 4(160): 499–511.
4. Costea, S. 1994. 'Continuity and Discontinuity in Romanian Sociology', in *Eastern Europe in Transformation. The Impact on Sociology*, eds. M. F. Keen and J. Mucha. USA: Greenwood Press, 69–78.
5. Dumitrescu, L. 2008. 'The Romanian Villages' Virtualities Through the Lenses of Dimitrie Gusti's Sociological System', *Romanian Journal of Sociology* 1–2: 79–94. Prieiga per internetą: <https://journalofsociology.ro/wp-content/uploads/2014/11/Full-text-pdf.4.pdf>
6. Hudečková, H. 2005. 'Agricultural Research: Traditions and Innovations in Sociological Monographic Study of Countryside', *Agricultural Economics* 51(6): 241–249. Prieiga per internetą: <https://www.agriculturejournals.cz/publicFiles/58263.pdf>
7. Kaleta, A. 2019. 'Sociography or Rural Sociology?', *Problems of Agricultural Economics* 3(360): 127–141.
8. Karády, V.; Nagy, P. T. 2019. *Sociology in Hungary – A Social, Political and Institutional History*. Switzerland: Palgrave Macmillan.
9. Kwaśniewicz, W. 1999. 'O Potrzebie Rewitalizacji Badań Monograficznych. Nowe Wyzwania Metodologiczne Dla Socjologii Akademickiej', *Ask: Research and Methods* 8: 43–50.
10. Musat, R. 2019. 'Making the Countryside Global: The Bucharest School of Sociology and International Networks of Knowledge', *Contemporary European History* 28(2): 205–219.
11. Musat, R. 2011. *Sociologists and the Transformation of Peasantry in Romania, 1925–1940*. Thesis for the Degree of Doctor of Philosophy. University College London, School of Slavonic and East European Studies. Prieiga per internetą: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1317778/1/1317778.pdf>
12. Nikžentaitis, A. (red.). 2005. *Lietuvos lokalinių tyrimų padėtis*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
13. Nowakowski, S. 1976. 'Franciszek Bujak jako socjolog', *Przegląd Socjologiczny* 28: 244–267. Prieiga per internetą: <https://bazhum.muzhp.pl/czasopismo/818/?idvol=13199>
14. Pachomčik, D. 2013. *Lokalioji istorija ir jos samprata mokslo ir mokslo populiarinimo publikacijose 1918–1940 m.* Magistro darbas. LEU Istorijos fakultetas. Prieiga per internetą: <https://vb.vdu.lt/object/elaba:1976203/1976203.pdf>

15. Purvinas, M. 2017. „Lietuviškosios kaimotyros raidos bruožai XIX–XX a.“, iš *Kultūros paminklai*, 21, red. J. Bardauskas, 3–18.
16. Rostas, Z. 2020 ‘The Monographic Sociology of Dimitrie Gusti’, *Eastern European Countryside* 26: 33–60.
17. Staniewicz, W. 1923. *Matujzy Bołondiszki, wieś powiatu lidzkiego: Studium społeczne i gospodarcze*. Wilno: Pogon.
18. Vosyliūtė, A. 2005. „Monografinis metodas sociologijoje: samprata ir raida“, iš *Lietuvos lokalinių tyrimų padėtis*, red. A. Nikžentaitis. Vilnius: VPU, 49–58.
19. Vosyliūtė, A. 1981. „Monografinis metodas sociologijoje“, *Problemos* 26: 25–34.
20. Wells, A. F. 2015. ‘Social Surveys’, in *The Study of Society – Methods and Problems*, eds. F. C. Bartlett et al. London, New York: Routledge, 424–435.
21. Wierzbicki, Z. T. 1997. ‘Monographs on the Rural Community in Poland’, *Eastern European Countryside* 3: 23–38.
22. Козина, И. М.; Серезкина, Е. В. 2015. „Концепция кейс-стади в социальных науках и французская традиция монографических исследований трудовых организаций“, *Социологические исследования* 1: 64–73.

LILIJA KUBLICKIENĖ, ALINA ŽVINKLIENĖ

Monographic Research and its Place in Lithuanian Sociology

Summary

The article defines the concept of the monographic method and presents the development of the emergence and evolution of monographic research. The contribution of such key representatives of these studies as Frédéric Le Play, Dimitrie Gusti and Franciszek Bujak to the science of sociology is reviewed. Attention is also paid to the place of monographic research in Lithuanian sociology, stating that Lithuania has its own history of monographic research, but this research does not fall within the focus of sociologists’ analysis.

The article argues the importance of academic discussions in order to legitimise monographic research in Lithuanian sociology, which would create opportunities to expand the scope of works to be included in the history of sociology and look at Lithuanian rural research in the context of a common European tradition.

Keywords: monographic method, rural sociology, local research